

DESPRE CULTURA VESTICĂ

A.M. GORKI

Proletari din toate țările, uniți-vă!

DESPRE CULTURA VESTICĂ

ALEXEI MAXIMOVICI GORKI
COLECȚIE

REPUBLICARE
COMUNISM ȘTIINȚIFIC
2025

1 În America

1.1 Orașul diavolului galben

Deasupra oceanului și a pământului plutea o ceață amestecată cu fum des. O ploaie mărunță cădea molcom peste clădirile întunecate ale orașului și peste apa tulbure din rada portului.

La bordul vaporului se strânseseră emigranții, care acum priveau în tăcere tot ce-i înconjură, cu ochi iscoditori ce exprimau speranță și îngrijorare, frică și bucurie.

— Ce-i asta? — întrebă încet o tânără poloneză, arătând, uimită, înspre Statuia Libertății. Cineva îi răspunse:

— Dumnezeuul american...

Statura masivă a femeii de bronz e acoperită din cap până-n picioare cu un oxid verde. Chipul ei rece, cu căutătura oarbă, privește prin ceață, spre pustiul oceanului, ca și cum ar aștepta ca soarele să redea viață ochilor ei morți. E pământ puțin sub picioarele Libertății, care s-ar părea că a răsărit din ocean și că pedestalul ei e făurit din valuri împietrite. Mâna, ridicată deasupra oceanului și peste catargele vapoarelor, dă înfățișării ei o mândrie și o frumusețe pline de măreție. Făclia, strânsă viguros între degete, pare că se va aprinde, spre a risipi, cu flacăra ei puternică, fumul cenușiu, și spre a învălui, cu darnicie, toate dimprejur, într-o lumină caldă, voioasă.

Iar în jurul infimei bucăți de pământ pe care stă ea, alunecă pe apa oceanului, ca niște monștri antediluvieni, uriașe vapoare de fier și mișună mici vedete ca niște fiare flămânde. Urlă sirenele, ca glasurile unor uriași din legende, se aud fluierături mânioase, zăngănesc lanțurile ancorelor, se rostogolesc aspru valurile oceanului.

Totul în jur aleargă, se frământă, zvâcnește încordat. Elicele și roțile vapoarelor izbesc neconținut apa acoperită cu o spumă galbenă și brăzdată de cute.

Parcă toate — fierul, pietrele, apa, lemnul — s-ar ridica din răsputeri împotriva vieții fără soare, fără cântece și fericire, împotriva vieții robite de munca grea. Totul geme, urlă, scrâșnește, sub voința unei puteri misterioase, dușmănoase omului. Pretutindeni, pe întinsul apei răscolite și slinoase de fier, pătate cu pete grase de petrol, acoperite cu țândări și talaș, cu paie și resturi de mâncare, acționează o forță nevăzută, rece și rea. Sever și uniform, ea pune în mișcare această întreagă mașină imensă, în care vapoare și docuri nu sunt decât niște piese mărunte, iar omul — un șurub neînsemnat, un punct invizibil printre aceste diforme și murdare împletiri din lemn și metal, în haosul acesta al vapoarelor, al bărcilor și al unor șalupe plate, încărcate cu vagoane.

Buimăcită, asurzită de zgomot, hărțuită de acest dans al materiei moarte, o ființă bipedă, plină de ulei și funingine neagră, mă privește ciudat, cu mâinile vârate în buzunarele pantalonilor. Fața ei, acoperită cu un strat des de murdărie unsuroasă, este luminată nu de sclipirea ochilor unui om viu, ci de albul pronunțat al dinților săi.

Vasul se târăște încet prin mulțimea altor vapoare. Fețele emigranților au devenit ciudat de cenușii și îndobitocite. În ochii tuturor citești aceeași expresie ovină. Oamenii stau la bord și privesc ceața în tăcere.

Iar în ceață se iscă și crește un clocot imens, de neînchipuit, care izbește pe oameni cu răsuflul lui greu, urât mirositor și în care se simte ceva hrăpăreț și amenințător.

E orașul, e New York-ul. Pe mal stau „zgărie-norii”, clădiri tăcute și întunecate cu douăzeci de etaje. Clădiri greoaie, stupide, pătrate, lipsite de dorința de a fi frumoase, se înalță, plictisitoare și posomorâte. Se simte că fiecare dintre ele se fălește, arrogant, cu înălțimea ei, cu slujenția ei. La ferestre nu sunt flori și nu se văd copii...

De departe, orașul pare un uriaș maxilar cu dinți neregulați, negri. El exală și aruncă spre cer nori de fum, și găfâie ca un mâncăcios care suferă de obezitate.

Când intri în orașul acesta, simți că ai nimerit într-un stomac de piatră și fier, care, după ce a îmbucat câteva milioane de oameni, acum îi macină, îi mistuie.

Strada e ca un gâtlej alunecos, avid, prin care se scurg undeva, în adâncime, bucatele triste cu care se hrănește orașul: — oamenii vii. Peste tot — deasupra capului, sub picioare, alături de tine — trăiește și bubuie sărbătorindu-și izbânzile, fierul. Chemat la viață de puterea Aurului, însuflețit de el, fierul învăluie omul în păienjeniișul său, îl înăbușă, îi sugă sângele și creierii, îi devorează mușchii și nervii și, sprijinit de piatra tăcută, crește, crește mereu, și-și desfășoară din ce în ce mai mult verigile lanțului său.

Ca niște viermi uriași, se târăsc locomotive, care trag după ele vagoane, claxoanele automobilelor măcăie ca niște rațe grase, electricitatea vâjâie mâniașă, iar aerul înăbușitor e îmbibat, ca un burete umed, de umezeală, cu mii de urlete metalice. Țintuit de orașul acesta murdar, mânjit de fumul fabricilor, aerul stă nemișcat printre zidurile înalte, acoperite de funingine.

★ ★ ★

În piețe și mici scuaruri, în care frunzele prăfuite ale copacilor atârână fără viață de crengi — se înalță monumente întunecate. Chipurile lor se pierd sub stratul gros de murdărie, ochii lor, în care cândva ardea dragostea de patrie, sunt plini de praful orașului. Acești oameni de bronz, morți și

singuratici în păienjenişul caselor cu multe etaje, par pitici în umbra neagră a zidurilor înalte. Rătăciţi în haosul acesta nebun dimprejur, s-au oprit şi, aproape orbiţi, privesc cu tristeţe şi durere, cum oamenii, pradă lăcomiei, se agită la picioarele lor. Oamenii, mici şi negri, prinşi de treburi, trec în grabă pe lângă monumente şi niciunul dintre ei nu-şi aruncă privirea spre chipul eroului. Ihtiozaurii capitalului au şters din amintirea oamenilor importanţa făuritorilor libertăţii.

Se pare că oamenii de bronz sunt cuprinşi toţi de acelaşi gând teribil:

„Oare o asemenea viaţă am vrut eu să creez?”

În jur, viaţa înfrigurată fierbe ca o ciorbă pe plită, iar oamenii mici aleargă, roiesc, dispar în acest clocot, ca nişte boabe în fiertură, ca nişte ţandări pe mare. Oraşul urlă, şi-i înghite rând pe rând prin gâtulejul său nesăţios.

Unii dintre eroi şi-au lăsat mâinile jos, alţii le-au întins deasupra capetelor mulţimii, ca s-o prevină:

— Opreşte-te! Asta nu e viaţă, asta-i nebulie!

Toţi eroii aceştia sunt de prisos în haosul vieţii de stradă, ei nu sunt la locul lor în dezlănţuirea sălbatică a lăcomiei, în robia apăsătoare a sumbrei fantezii din piatră, sticlă şi fier.

Cândva, noaptea, ei vor coborî toţi de pe pedestalele lor şi, cu paşi grei de oameni obidiţi, vor străbate străzile, ca să-şi ducă tristeţea singurătăţii lor departe de oraş, pe câmp, acolo unde luceşte luna, unde este aer şi linişte deplină. Când un om a muncit o viaţă întreagă pentru binele patriei sale, el merită, fără îndoială, ca, după moarte, să fie lăsat în pace.

Oameni grăbiţi trec încolo şi încoace pe trotuare, în toate direcţiile. Ei sunt absorbiţi de porii adânci ai zidurilor de piatră. Vuietul triumfător al fierului, vâjâitul puternic al electricităţii, zarva asurzitoare a lucrărilor de amenajare a noii reţele de metal, a noilor ziduri de piatră — toate acestea înăbuşă glasurile oamenilor, aşa cum furtuna, pe ocean, înăbuşă ţipătul păsărilor.

Chipurile oamenilor sunt de un calm imobil. Probabil că nimeni nu simte nefericirea de a fi sclavul vieţii, de a fi hrana oraşului-monstru. În trista lor îngâmfare, oamenii aceştia se cred stăpâni pe soarta lor — uneori conştiinţa independenţei lor le licăreşte în ochi. După câte se pare, însă, ei nu înţeleg că aceasta este numai independenţa toporului în mâna dulgherului, a ciocanului în mâna fierarului, a cărămizii în mâinile zidarului invizibil, care, cu un zâmbet şiret, construieşte pentru toţi o închisoare imensă, dar strâmtă. Întâlneşti multe chipuri energice, dar pe fiecare chip — înainte de toate, vezi dinţii. În ochii oamenilor nu se oglindeşte libertatea lăuntrică, libertatea spiritului. Această energie, lipsită de libertate, aminteşte de luciul rece al cuţitului care încă nu a fost tocit. Este libertatea uneltelor oarbe în mâinile Diavolului Galben — Aurul.

Pentru prima oară văd un astfel de oraș monstruos și niciodată oamenii nu mi-au părut atât de neînsemnați, așa de roboți. Și în același timp, nicăieri nu i-am văzut în chip atât de tragi-comic mulțumiți de sine cum sunt în acest stomac lacom și murdar al mâncăciosului, care, îndobitocit din cauza lăcomiei, devorează cu un muget sălbatic de vită, creieri și nervi...

E groaznic și dureros să vorbești despre acești oameni.

Un tren aleargă pe linia „aeriană” cu o larmă de tunet, între zidurile străzii înguste, la nivelul etajului al treilea al caselor, toate la fel înfășurate în fierăria balcoanelor și scărilor de fier. Ferestrele sunt deschise și aproape prin toate vezi chipuri de oameni. Unii lucrează — cos ceva, ori socotesc, cu capul aplecat peste masa de lucru — alții își sprijină, pur și simplu, pieptul de pervazul ferestrei și privesc vagoanele care în fiecare minut trec prin fața lor. Bătrâni, tineri, copii — toți sunt la fel de tăcuți, la fel de liniștiți. Ei s-au obișnuit cu aceste năzuințe nelămurite, fără scop, s-au obișnuit să creadă că în ele este un scop oarecare. În ochii lor nu se vede mânia împotriva domniei fierului, ura împotriva izbânzii lui. Goana vagoanelor zguduie zidurile caselor și face să tresalte sânii femeilor și capetele bărbaților. De grilajele balcoanelor stau agățate trupurile copiilor, care de asemenea tremură, obișnuindu-se să accepte această viață respingătoare ca ceva necesar, inevitabil. În creierii mereu zguduiți, nu este, pesemne, cu puțință să împletești frumoasele dantele ale unor gânduri îndrăznețe, nu este cu puțință să se nască un vis viu, cutezător.

Iată chipul întunecat al unei bătrâne cu bluză murdară, deschiată la piept. Făcând loc vagoanelor, aerul chinuit, otrăvit, speriat, s-a năpustit prin ferestre. Părul cărunț al bătrânei a tresărit ca aripile unei păsări cenușii. Bătrâna și-a închis ochii plumburii, stinși. A dispărut.

În interiorul neguros al camerelor se văd vergile de fier ale paturilor aco-perite cu zdrențe, vase murdare și resturi de mâncare pe mese. Ai vrea să vezi flori pe ferestre, cauți un om cu o carte în mână. Zidurile, parcă topite, se scurg pe dinaintea ochilor și ne întâmpină ca un torent murdar, în vârtoarea căruia mișună anevoie oameni tăcuți.

Un craniu pleșuv licărește palid de după geamul plin de praf și se clatină monoton deasupra unei mașini. O față subțire cu ochi negri și cu părul roșcat șade la fereastră și împletește un ciorap. Izbită de aer, ea se dă îndărăt înspre interiorul odăii — dar rămâne mereu cu privirea ațintită asupra lucrului și nici nu-și netezește rochia, umflată de vânt. Doi băieți, în vârstă cam de cinci ani, construiesc pe balcon o casă din surcele, care se prăbușește din pricina zguduirii. Copiii apucă cu mânuțele lor așchiile subțiri, ca ele să nu cadă în stradă, prin grilaj. Nici ei nu privesc la ceea ce le-a stânjenit jocul. Mereu,

mereu, apar unul după altul, de după ferestre, noi chipuri, ca niște frânturi ale unui obiect gigantic, sfărâmat în fricele minuscule, infime.

Gonit de iureșul nebun al vagoanelor, aerul flutură îmbrăcămintea și părul oamenilor. Un val cald, înăbușitor, izbește în față pe trecători, le vără în urechi mii de sunete, le aruncă în ochi un praf mărunț, înțepător, îi orbește, îi asurzeste cu un vâjăit prelung, nesfârșit...

Pe un om viu care gândește, în creierul căruia se nasc visuri, imagini, chipuri, dorințe, care are nostalgii, vrea, tăgăduiește, așteaptă — acest urlet sălbatic, strident, acest cutremur al zidurilor, acest zăngănit laș al geamurilor, toate acestea l-ar fi stingherit. Cuprins de mânie, el ar fi ieșit din casă și ar fi nimicit „linia aeriană”, ar fi distrus mișelia aceasta, ar fi redus la tăcere hurelul impertinent al fierului, căci el este stăpânul vieții, viața este făcută pentru el și tot ce-l împiedică să trăiască trebuie să fie înlăturat.

Oamenii din casele orașului Diavolului Galben îndură în liniște tot ce-l poate omorî pe om.

Jos, sub rețeaua de fier a „liniei aeriene”, în praful și noroiul caldarâmurilor, se joacă în tăcere copii — în tăcere, deși râd și strigă ca toți copiii din lumea întreagă, numai că glasurile lor se pierd în zgomotul asurzitor de deasupra, ca picăturile de ploaie în mare. Ei par niște flori pe care o mână brutală le-a zvârlit prin ferestrele caselor în noroiul străzii. Hrânindu-și trupul cu emanațiile îmbibate de grăsimi ale orașului, ei sunt palizi, sângele le este otrăvit, nervii le sunt zdruncinați de zbieratul sinistru al fierului ruginit, de vâjăitul sumbru al talgerelor înrobite.

Te întrebi: „Oare acești copii vor deveni sănătoși, curajoși, mândri?” Drept răspuns, de pretutindeni se aud scrâșnete, hohote, țipete ascuțite și mânioase.

Vagoanele trec cu repeziciune pe lângă East Side, cartierul săracilor, groapa de gunoi a orașului. Șanțurile adânci ale străzilor duc pe oameni undeva, în măruntaiele orașului, unde se pare că este amenajată o imensă gaură fără fund, un cazan, o oală uriașă. Într-acolo se scurg toți acești oameni — și acolo sunt și fierți, și prefăcuți în aur. În șanțurile străzilor mișună copii.

Am văzut foarte multă mizerie, cunosc bine chipul ei verzui, costeliv, fără sânge. Ochii ei, îndobitociți de foame, arzând de lăcomie, șireți, răzbunători, sau de o resemnare servilă și întotdeauna neomenești, i-am întâlnit pretutindeni. Mizeria din East Side, însă, este mai fioroasă decât tot ce cunosc.

În aceste străzi ticsite de oameni, ca niște saci plini cu crupe, copiii scormonesc lacomi prin cutiile de gunoi de la marginea trotuarelor, ca să scoată

legume putrede, pe care le înghit, cu mucegai cu tot, chiar aici, în zăduf, în praful care-i orbește.

Când copiii dau peste o coajă de pâine mucegăită, se iscă printre ei o dușmănie sălbatică; cuprinși de dorința de a o înfuleca, se încaieră ca niște căței. Copiii acoperă caldarămurile, în cârduri, ca niște porumbei lacomi. Pe la ora unu-două de noapte și mai târziu, continuă să mai scormonească în noroi acești jalnici microbi ai mizeriei, aceste vii reproșuri adresate lăcomiei sclavilor bogați ai Diavolului Galben.

Pe la colțurile străzilor murdare stau un fel de cuptoare sau grătare, pe care se fierbe ceva. Aburii țâșnesc în aer printr-un tub subțire, cu un fluier la capătul de sus. Șuieratul ascuțit, pătrunzător, răzbate prin toată larma străzilor, se întinde la nesfârșit, ca un fir rece, e o albeață orbitoare, ți se răsucesce în jurul gâtului, îți tulbură gândurile, te înfurie, te mână undeva mai departe și, fără să amuțească o clipă, vibrează în mirosul de putreziciune care a devorat aerul, vibrează batjocoritor, răzbind până în adâncuri, cu răutate, această viață care se tăvăleşte în murdărie.

Murdăria este aici o forță elementară. Totul este îmbâcsit de ea: zidurile clădirilor, geamurile ferestrelor, îmbrăcămintea oamenilor, porii trupului lor, creierii, dorințele, gândurile lor...

În aceste străzi, găurile întunecoase ale ușilor par, în piatra zidurilor, niște răni purulente. Când arunci o privire spre ele și vezi treptele murdare ale scărilor acoperite cu gunoi, ți se pare că acolo, înăuntru, totul este descompus și supurează, ca în pântecul unui cadavru. Iar oamenii par niște viermi...

O femeie înaltă, cu ochii mari, negri, stă în ușă, cu un copil în brațe. Prin bluza deschisă, sânii ei vineți atârnă secătuți, ca o pungă lunguiață. Copilul țipă, zgârie cu degetuțele lui pieptul uscat de foame al mamei, își vâă în el obrăjorul, plescăie din buze, tace o clipă și iar țipă, țipă mai tare, și dă cu mâinile și cu picioarele în pieptul mamei. Femeia stă nemișcată, parcă ar fi de piatră, și ochii ei rotunzi, ca de bufniță — privesc fix, înainte. Simți că această privire nu poate vedea nimic, afară de pâine. Cu buzele strânse tare și cu nările tresărind, femeia aspiră pe nas, cu nesat, aerul dens, plin de mirosuri, al străzii. Ființa aceasta trăiește din amintirea mâncării de ieri și visează la mâncarea de care, poate, va avea parte cândva. Copilul țipă, trupușorul său galben se zbate în spasme — dar ea nu-i aude nici țipetele, nu-i simte nici loviturile...

Un bătrân lung și slab, cu un chip de pasăre răpitoare, cu capul cărunt, descoperit, cu pleoapele roșii, închise pe jumătate peste ochii bolnavi, scurmă cu atenție prin gunoi, ca să-și aleagă bucăți de cărbune. Când cineva dă să se apropie, el, ca un lup, își întoarce, greoi, trupul, și-i spune ceva.

Un tânăr foarte palid și slab, sprijinit de un stâlp de felinar, privește, cu

ochi cenușii, de-a lungul străzii și-și scutură din când în când capul creț. Degetele mâinilor, vârâte adânc în buzunarele pantalonilor, se strâng convulsiv...

Aci, pe străzile acestea, prezența omului se face simțită; glasul lui mânios, îndârjit, răzbunător, se aude. Aci omul are o înfățișare lihnită, neliniștită, melancolică. Desigur că oamenii simt, că gândesc. Roiesc în șanțuri murdare, se freacă unul de altul, ca gunoaiile într-un șuvoi de apă tulbure. Puterea foamei îi sucește în fel și chip — dorința aprigă de a mânca îi însuflețește.

În așteptarea hranei, visând fericirea de a fi sătui, ei sorb aerul îmbăcsit de otrăvuri, iar în străfundurile întunecoase ale sufletelor lor se nasc gânduri rele, sentimente viclene, dorințe criminale.

Sunt ca niște microbi aducători de boli în stomacul orașului; și va veni timpul când ei, la rândul lor, îl vor otrăvi cu același venin cu care el îi hrănește acum atât de mărinimos!

Tânărul de lângă felinar își scutură din când în când capul, încleștindu-și puternic dinții flămânzi. Mi se pare că înțeleg la ce se gândește el, ce vrea el: ar vrea să aibă mâini uriașe de o putere nemărginită și aripi în spinare, ca să se poată ridica într-o zi deasupra orașului, să-și înfigă în el mâinile, ca două pârghii de oțel, și să amestece totul; cărămizile și perlele, aurul și carnea sclavilor, sticla și milionarii, noroiul, idioții, templele, copacii otrăviți de murdărie și acești stupizi zgârie-nori în atâtea etaje, totul, întregul oraș să-l amestece într-o grămadă de moloz și pulbere, într-un morman, într-un aluat de noroi și sânge omenesc, într-un haos urât. Această dorință teribilă este tot atât de firească pentru creierul tânărului, ca un abces pe un corp debil. Acolo unde este atâtă muncă de sclav, nu poate fi loc pentru o gândire liberă, creatoare — acolo pot înflori numai ideile de distrugere, florile otrăvite ale răzbunării, protestul violent al animalului. Lucrul nu este greu de înțeles: după ce au deformat sufletul omului, oamenii nu trebuie să se aștepte ca lui să-i fie milă de ei.

Omul are dreptul să se răzbune — acest drept i-l dau oamenii.

★ ★ ★

Pe cerul tulbure, acoperit de funingine, ziua se stinge. Casele uriașe devin și mai sumbre și mai greoaie. Pe ici, pe colo, în adâncurile lor întunecoase, se aprind lumini, care lucesc ca ochii galbeni ai unor animale ciudate, puse să păzească, noaptea întreagă, bogăția moartă a acestor cavouri.

Oamenii și-au terminat munca zilei și acuma, fără să se întrebe pentru ce au făcut-o și la ce le folosește — aleargă să se culce. Trotuarele sunt inundate de torențele întunecate ale trupurilor omenesti. Toate capetele sunt acoperite de aceleași pălării rotunde, iar creierii tuturor — și aceasta se vede după ochi — au și ațipit. Munca o dată isprăvită, nu mai ai la ce te gândi. Toți gândesc

numai pentru stăpân. La tine n-ai de ce să mai cugeți. Dacă va fi de lucru — atunci vei avea și pentru pâine, și pentru ieftinele desfătări ale vieții. Încolo, omului din orașul Diavolului Galben nu-i mai trebuie nimic.

Toți se duc la culcușurile lor, la nevestele lor, la soții lor. Noaptea, în odăi în care te înăbuși, cu trupul lunecos de sudoare, ei se vor îmbrățișa, ca să se nască pentru oraș hrană proaspătă, nouă...

Oamenii se grăbesc. Nu se aud glasuri vesele, râsete și nu lucesc zâmbete.

Claxonează automobilele, plesnesc bicele, zbârnâie zgomotos cablurile electrice, huruie vagoanele. Muzica, probabil, cântă undeva.

Băiețandrii își strigă strident titlurile ziarelor. Sunetele vulgare ale flașnetei și gemetele cuiva se contopesc în îmbrățișarea tragicomică a asasinului și măscăriciului de bălci. Oamenii mici umblă fără voință proprie — parcă ar fi niște pietre ce se rostogolesc în vale...

Se aprind tot mai multe lumini galbene și cuvinte de foc care vorbesc despre bere, whisky, săpun, un brici nou, pălării, țigări, teatre, acoperă ziduri întregi. Huruitul fierului, gonit pretutindeni de-a lungul străzilor de biciul lacom al Aurului, nu se potolește. Acum, când pretutindeni ard lumini, aceste gemete neîntrerupte devin și mai semnificative, capătă un nou înțeles, o forță și mai copleșitoare.

De pe zidurile clădirilor, de pe firme, prin ferestrele restaurantelor — se revarsă lumina orbitoare a Aurului topit. Obraznic, gălăgios, el strălucește triumfător peste tot, supără ochii, deformează fețele cu luciul său rece. Sclipirea lui vicleană e pătrunsă de setea arzătoare de a scoate din buzunarele oamenilor câștigurile lor mărunte — din scânteierile sale se nasc cuvinte de foc prin care îmbie pe muncitori la plăceri ieftine și le oferă tot felul de mărunțișuri...

Grozav de multă lumină e în orașul acesta! La început, ea îți pare frumoasă. Înviorează, înveselește. Focul este forța elementară liberă, copilul mândru al soarelui. Când înflorește impetuos, florile lui vibrează și sunt mai splendide decât toate florile ce răsar din pământ. El purifică viața, el poate distruge tot ce-i învechit, mort și murdar.

Dar când vezi focul îngrădit în temnițele transparente de sticlă, spre a lumina împrejur, înțelegi că este și el subjugat, ca toate câte cuprinde viața acestui oraș. Aici, focul este în slujba Aurului, el trăiește pentru Aur și se ține cu dușmănie departe de oameni...

Ca și toate celelalte — fierul, piatra, lemnul — completează și lumina împotriva omului. Ea îl orbește și-l cheamă:

— Vino încoace!

Și-l ademenește:

— Dă banii.

Oamenii se lasă amăgiți de chemarea ei, cumpără nimicuri de care nu au

nevoie și privesc spectacole ce-i îndobitocesc.

Se pare că un mare bulgăre de Aur se rostogolește undeva în centrul orașului, cu un vâjâit voluptuos și cu o repeziciune înspăimântătoare; el împrăștie pe toate străzile firicelele sale mărunte, pe care oamenii le caută ziua întreagă, le prind, le înșfacă, lacomi. Dar iată că se înserează. Bulgărele de Aur începe să se rostogolească de-a-ndăratelea și să stârnească un vârtej rece, de foc, în care îi atrage pe oameni, ca să-i silească să dea înapoi praful de Aur pe care au pus mâna ziua. Întotdeauna, ei dau mai mult decât au luat. A doua zi dimineată, bulgărele de Aur iese mărit și se rotește mai repede, iar vuietul triumfător al fierului, sclavul său și al tuturor forțelor aservite de el, răsună mai zgomotos.

Și cu și mai mult nesaț decât ieri, cu o putere și mai mare, Aurul sugă sângele și creierii oamenilor, pentru ca, spre seară, acest sânge, acești creieri, să se transforme într-un metal rece, galben. Bulgărele de Aur este inima orașului. În pulsațiile sale se cuprinde întreaga viață, în creșterea volumului său — întreg sensul ei.

În acest scop, oamenii scormonesc zile întregi pământul, bat fierul, construiesc case, înghit fumul fabricilor, absorb prin toți porii ființei lor murdăria acestui aer otrăvit — doar pentru aceasta, își vând ei trupul lor minunat.

Această urâtă vrăjitorie adoarme sufletul oamenilor, face din ei niște unelte flexibile în mâinile Diavolului Galben, minereu din care el topește, neobosit, Aurul, trupul și sângele său.

Din pustiul oceanului vine noaptea și învăluie orașul cu respirația ei răcoasă, sărată. Mii de lumini reci se înfig în ea ca niște săgeți — dar ea trece mai departe, acoperind, plină de milă, cu veșmintele ei întunecate, slușenia clădirilor, mârșăvia străzilor înguste, murdăria zdrențelor mizeriei. Urletul sălbatic al demenței hrăpărește o întâmpină și-i sfășie liniștea. Ea, însă, continuă să meargă, să stingă încet-încet luciul impertinent al luminii înrobite, și să acopere cu mâna sa moale plăgile purulente ale orașului.

Când intră, însă, în rețeaua străzilor, noaptea nu-i în stare să învingă și să alunge prin suflul ei proaspăt emanațiile pestilențiale ale orașului. Ea se freacă de piatra zidurilor încălzite de soare, se târăște pe tabla ruginită a acoperișurilor, pe murdăria caldarâmurilor, absoarbe praful otrăvit, înghite toate duhurile și, lăsându-și jos aripile, se întinde, neputincioasă, nemișcată, pe case, în șanțuri. De pe urma ei a rămas numai întunericul — prospețimea și răcoarea au dispărut, înghițite de piatră, fier, lemn, de plămâni îmbâcsiți de murdărie ai oamenilor. Noaptea nu mai are nici liniște, nici poezie...

Orașul adoarme în zăduf și mormăie ca un animal uriaș. Ziua, el a înghițit prea multă hrană de tot felul — și acum îi este cald, se simte rău și are visuri grele, urâte.

Tresărind, lumina se stinge. Jalnica ei slujbă de corupător, de lacheu al reclamei, s-a terminat. Casele înghit oameni, unul după altul, în măruntaiele lor de piatră.

În colțul străzii, un om slab, înalt, gârbovit, stă și, întorcându-și încet capul, privește plictisit, cu ochi incolori, în dreapta și în stânga. Încotro s-o apuce? Toate străzile sunt la fel și toate clădirile se uită una la alta, prin ferestrele lor mai mult oarbe, cu o căutătură la fel de indiferentă și lipsită de viață...

O tristețe înăbușitoare te strânge de gât cu mâna ei caldă și-ți taie răsuful. Nemișcat, atârână deasupra acoperișurilor norul străveziu al duhorilor emanate în timpul zilei de acest oraș blestemat și nenorocit. Prin vâlul acesta subțire se văd stele liniștite, ce licăresc slab în înălțimile inaccesibile ale cerului.

Omul își scoate pălăria, își ridică ochii și privește în sus. În acest oraș, mai mult decât oriunde, înălțimea caselor a îndepărtat cerul de pământ. Stelele sunt mici, singuratece...

În depărtare sună, ca o alarmă, o trompetă de aramă. Picioarele lungi ale omului tremură ciudat; el o apucă pe una din străzi, pășește încet, cu capul aplecat, și dă din mâini. E târziu, străzile sunt din ce în ce mai pustii. Oamenii mici, singuratici, dispar ca niște muște înghițite de întuneric. Pe la colțuri stau nemișcați polițiștii, cu pălării cenușii, cu bastoane în mâini și, mișcând încet din fălci, își mestecă tutunul.

Omul trece pe lângă ei, pe lângă stâlpii de telefon și pe lângă numeroasele uși negre din zidurile caselor, care și-au căscat, somnoroși, gurile pătrate. Undeva, departe, se aude hurea unui vagon de tramvai. Noaptea se sufocă în adâncile colivii ale străzilor. Și moare.

Omul își mișcă, în pas măsurat, picioarele, și-și clatină corpul lung, încovoiat. După atitudinea lui, simți că gândește. Șovăie, dar ceea ce va hotărî în cele din urmă va fi hotărâtor.

Cred că-i un hoț.

E plăcut să vezi un om care se simte viu în rețelele negre ale orașului.

Prin ferestrele deschise răzbate mirosul grețos al sudorii omenesti.

Sunete nelămurite, surde, vibrează somnoroși în întunericul trist, înăbușitor...

A adormit și aiurează în somn orașul sumbru al Diavolului Galben.

1.2 Împărăția urâtului

Când se lasă noaptea, din ocean se înalță spre cer un oraș-fantomă, ca o mare de lumini și miriade de scânteii scilipesc prin beznă, desenând pe fundalul cerului, în linii fine și clare, turnuri zvelte ca de castele din basme, temple și palate de cristal multicolor. În văzduh se vântură funigei de aur, împletindu-se și închipuind limbi de flăcări, care apoi încremenesc, ca să-și admire parca propria lor frumusețe oglindită în apă. Fantastică și de neînțeles rămâne sclipirea aceasta, flacăra aceasta arzătoare, care nu nimicește; tremurul ei minunat, abia perceput de priviri, care zugrăvește în pustiul cerului și al oceanului vraja unui oraș de foc, e neînchipt de frumos. Deasupra lui, pe boltă, se leagănă o întinsă pată roșcată, răsrântă de ape în șuvoaie de aur topit...

Jocul flăcărilor face să ți se nască în suflet visuri ciudate: ți se pare că acolo, în sălile palatelor, în sclipirea arzătoare a bucuriei înflăcărate, răsună o muzică molcomă și semeată, cum nimeni n-a mai auzit-o vreodată. Pe valurile ei, care curg ușor și pline de armonie, răzbat ca niște stele înaripate cele mai bune gânduri ale omului. În dansul lor sacru, se unesc unele cu altele în înlanțuiri de câte o clipă, ca să nască o nouă flăcără — un nou gând...

Ai crede că acolo, în bezna catifelată, pe pieptul zbuciumat al oceanului se află un leagăn mare, împletit cu meșteșug din fire de aur, din flori și stele, în care noaptea se odihnește soarele.

* * *

Dar soarele îl duce pe om mai aproape de adevărul vieții. Ziua, în locul acestui basm de foc, se văd numai niște clădiri mari, albe, cu profiluri aeriene.

Ceața albăstruie — răsuflarea oceanului — se îmbină cu fumul orașului, cenușiu și turbure. Clădirile albe și aeriene răsar dintr-o pâclă străvezie și, ca un miraj tremurător, imaginea lor se mișcă îmbietor, cu chemări care-ți făgăduiesc ceva frumos, ca să-ți împace sufletul.

Iar dincolo de ele zac greoaie, acoperite de praf și nori de fum, casele cubice ale orașului, și nici măcar o clipă nu se stinge răcnetul lui lacom, flămând și nesățios. Sunetul acesta plin de încordare, care-ți cutremură trupul și sufletul, urletul coardelor de fier, care nu tac niciodată, răcnind amarul strigător al forțelor vieții oprite de forța Aurului, șuietul rece, batjocoritor al Diavolului Galben — vuietul acesta te poartă departe, departe de pământul strivit și prihănit de stârvul puturos al orașului. Și oamenii se duc pe malul oceanului, unde-i așteaptă, făgăduindu-le liniște și odihnă, frumoasele clădiri albe.

Casele se lipesc strâns una de alta pe fâșia lungă de plajă, întocmai ca un pumnal care și-a înfipt vârful ascuțit departe în apele întunecate. Nisipul

sclipeste cald și galben în razele soarelui, și pe catifeaua lui clădirile aeriene apar ca niște cusături fine din fir de mătase albă. Ai zice că cineva a mers până-n vârful limbii de nisip și s-a scufundat în valuri, după ce și-a aruncat mai întâi bogatele-i veșminte pe pieptul lor.

Te simți îndemnat să te duci să pipăi țesătura lor moale și caldă și să te întinzi pe faldurile ei bogate, cu privirile ațintite în deșertul săgetat de păsări albe, deșert în care cerul și oceanul au ațipit în dogoarea sclipitoare a soarelui.

★ ★ ★

Acesta este Coney Island.

În fiecare luni, ziarele din oraș îl anunță cu mulțumire pe cititor:

„Ieri pe Coney Island au fost 300.000 de vizitatori. S-au pierdut 23 de copii”...

Dar până să-ți apară dinaintea ochilor strălucitoare splendoare a Coney Island-ului, trebuie să străbați cu tramvaiul un drum lung prin nori de praf și zarva străzii, prin Brooklyn și insula Long Island. Și în clipa în care omul se pomeneste la intrarea acestui oraș de flăcări, rămâne ca orbit. Sute de mii de scânteii reci, albe, îi năvălesc în ochi și multă vreme nu se poate dezmetici, ca să distingă ceva în spuza sclipitoare. În jurul lui totul se contopește în vârtejul dezlănțuit al unei spume de foc, totul se rotește, sclipeste și încântă. Omul rămâne din prima clipă zăpăcit, cu conștiința strivită de strălucirea aceasta care i-a spulberat gândurile; el se pomeneste transformat într-o particulă a mulțimii. Oamenii pășesc spre un țel necunoscut, fără voință, ca beți, prin mijlocul sclipirilor de foc. În creier le pătrunde ceața albă, mată și o nerăbdare înflăcărată le încătușează inima, ca un văl vâscos. Mulțimea, buimăcită de strălucire, se revarsă ca un fluviu întunecat în nemișcatul lac al luminii, încorsetat de hotarele negre ale nopții.

Pretutindeni sclipesc rece, fără viață, becuri mici, înșirate pe toți stâlpii și toate zidurile, pe canaturile ferestrelor, pe cornișe; se întind în șiruri drepte pe coșul înalt al uzinei electrice, ard pe toate acoperișurile, înțepă ochii oamenilor cu acele ascuțite ale sclipirii lor moarte — iar aceștia, strângându-și pleoapele și zâmbind intimidăți, își târăsc pașii alene, ca verigile grele ale unui lanț încurcat...

În această mulțime copleșită de mirare, la care nu vezi nici încântare, nici bucurie, omul trebuie să facă o mare efortare ca să se regăsească pe sine însuși. Și cel care se regăsește vede că milioanele de becuri nasc o lumină tristă, a tot demascatoare, care-ți sugerează doar ideea frumuseții, dar scoate la iveală, pretutindeni, o urâtenie monotonă, grosolană. Orașul de basm, orașul-fantomă din depărtare, îți apare acum ca o întortocheiere absurdă de linii drepte, ca un șir de construcții ieftine, ridicate în grabă pentru distracția

copiilor, plăsmuite parcă de un pedagog bătrân și chibzuit, care, supărat de poznele celor mici, dorește ca până și cu jucăriile să sădească în sufletul lor supunere și cuminenie. Zecile de clădiri albe sunt monstruos de deosebite una de alta, și în niciuna dintre ele nu descoperi măcar o umbră de frumusețe. Sunt făcute din lemn, unse din belșug cu vopsea albă, care se jupoaie, dând impresia că toate suferă de aceeași boală de piele. Turnurile înalte și colonadele scunde se întind în două linii drepte, ca mormintele, și se înghesuie unele într-altele cu o desăvârșită lipsă de gust. Totul apare dezgolit, jefuit de această strălucire rece a luminii. Peste tot e lumină, nicăieri nu zărești o umbră. Toate clădirile stau ca negliobii cu gura căscată de mirare, iar înăuntrul lor plutesc nori de fum, răsună urletele ascuțite ale instrumentelor de alamă, mugește orga și se zăresc siluete întunecate de oameni. Oamenii beau, mănâncă, fumează.

Dar glas de om nu se aude. În văzduh plutește în șuvoaie drepte șuietul focului din felinare, gonesc zdrențe de melodii, melopeea țevelor de lemn ale orgilor, îngăimată parcă de niște bieți cerșetori, și țiuitul ascuțit, neîntrerupt, al țișăilor. Totul se contopește într-un sunet sâcăitor, emis parcă de o coardă nevăzută, groasă și prea întinsă, iar dacă un glas omenesc se rătăcește prin hărmălaia aceasta, el pare o șoaptă speriată. Totul în jur sclipește cu obraznicie, despuindu-și urâtenia plictisitoare...

Sufletul ți-e copleșit de dorința pătimașă, de neînfrânt, de a vedea un foc roșu, viu, înflorit, care să-i elibereze pe oameni din captivitatea acestei plictiseli multicolore ce-ți țiue în urechi și-ți ia ochii... Ai vrea să dai foc la toată frumusețea aceasta, și apoi să joci turbat, plin de veselie, să strigi, să cânti în dansul dezlănțuit și multicolor al flăcării adevărate, la ospățul plin de voluptate al nimicirii splendorii moarte a sărăciei sufletești.

Și captivi în acest oraș sunt sute de mii de oameni. Ei se îngrămădesc pe toată suprafața lui uriașă, plină de cuști albe, se înghesuie în toate sălile, ca niște roiuri de muște negre. Femeile gravide își poartă cu mulțumire povara burților lor. Copiii merg tăcuți, cu gurile căscate de mirare, și cu ochii orbiți de lumină privesc în jurul lor atât de încordați și de serioși, că ți se strânge inima de durere pentru privirile care le hrănesc sufletul cu monstruoșitatea aceasta, socotită de ei, frumusețe. Fețele rase ale bărbaților, lipsite de podoaba mustăților, seamănă ciudat de mult una cu alta și sunt grave și imobile. Cei mai mulți dintre ei și-au adus aici soțiile și copiii, socotindu-se binefăcători ai familiilor lor, cărora nu le asigură numai pâinea cea de toate zilele, dar le oferă și spectacole splendide. Și bărbaților le place strălucirea aceasta, dar se consideră prea serioși ca să-și arate impresiile, de aceea toți, până la unu, își strâng buzele subțiri și privesc încruntați printre pleoapele

pe jumătate închise, ca niște oameni pe care nu-i surprinde nimic. Dar sub carapacea aparentului calm al experienței mature se simte dorința încordată de a gusta din toate plăcerile orașului. Și iată-i pe oamenii aceștia demni, care zâmbesc disprețuitor, tăinuindu-și sclipirea de mulțumire a ochilor de culoare deschisă, cum încalecă pe spinările căluților și ale elefanților de lemn de la caruselul electric, cum se urcă și dau din picioare, așteptând cu emoție plăcerea încordată a goanei pe șine, a zborului prin văzduh și a coborârii pe pământ. După ce au făcut această călătorie zbuciumată, își întind din nou pielea pe obraz și se îndreaptă spre alte distracții...

Iar distracțiile sunt nenumărate. Iată, în vârful unui turn de fier se leagănă domol două aripi albe, lungi. La capătul aripilor atârână câte o cușcă, iar în aceste cuști sunt oameni. Când una din aripi se înalță greoi spre cer, fețele oamenilor din cușcă devin grave și melancolice, și toți se uită tăcuți, cu aceeași încordare, cu ochii rotunjiți, la pământul ce se îndepărtează. Iar în cușca din vârful celeilalte aripi, ce coboară în vremea aceasta încetișor, — pe fețele oamenilor înfloresc zâmbete și răsună țipete ușoare de mulțumire, care-ți amintesc schelălăitul bucuros al cățelandrului, când îl lași pe podea, după ce l-ai ținut de ceafă în aer.

În jurul vârfului unui alt turn zboară bărci prin văzduh. Al treilea turn se învârteste plimbând în cer niște baloane de fier, al patrulea, al cincilea — toate se mișcă, ard, te cheamă cu strigătul fără glas al jocului rece. Totul se leagănă, scrâșnește, huruie și-i ametește pe oameni, dându-le mulțumire de sine și o melancolie coplesitoare, obosindu-le nervii cu harababura aceasta mișcătoare și sclipitoare. Ochii lor de culoare deschisă se decolorează și mai mult, ca și cum creierul ar păli, pierzându-și sângele în deșarta frământare a lemnului alb, strălucitor. Și ți se pare că melancolia, sufocându-se sub povara propriului ei dezgust, se rotește, se rotește mereu într-o agonie înceată, atrăgând în dănțuirea ei plictisitoare zeci de oameni la fel de negri, adunându-i, întocmai ca vântul gunoiul străzii, în grămezi lipsite de voință, ca să-i risipească apoi iar, și iar să-i adune...

★ ★ ★

Înăuntrul clădirilor îi așteaptă pe oameni alte distracții, de data aceasta distracții serioase, educative. Aici li se arată iadul cu rânduielile lui severe și feluritele-i cazne, care-i așteaptă pe cei ce calcă sfințenia legilor rânduite pentru ei...

Iadul e făcut din carton presat, vopsit în roșu închis. Totul e îmbibat cu o soluție neinflamabilă, care răspândește un miros greu, grețos, de nu știi ce grăsime. Iadul e foarte prost întocmit și poate să stârnească dezgustul chiar și al omului foarte puțin pretențios. El reprezintă o peșteră, plină de pietre

îngrămădite haotic, plutind într-o penumbră roșiatică. Pe una din pietre șade Satana, îmbrăcat în tricou roșu, schimonosindu-și în fel și chip obrazul slab, cafeniu, și frecându-și mâinile, ca un om care a făcut o afacere strașnică. Pesemne că-i e tare incomod să șadă pe bolovanul de hârtie, care trosnește și se clatină sub el, dar se preface că nu ia asta în seamă și se uită la dracii lui, care se răfuiesc cu păcătoșii, jos, pe lângă picioarele sale strâmbe...

Iată, o fată și-a cumpărat o pălărie nouă și se uită în oglindă, mulțumită și veselă. Din spate se năpustesc o pereche de draci nu prea mari, dar fără îndoială foarte flămânzi, care o înhață de subsuori. Ea țipă — însă, prea târziu! Dracii o pun într-un jgheab lung și neted, care se apleacă brusc spre groapa din mijlocul peșterii, de unde răzbate un abur cenușiu și se înalță limbi de flăcără, întocmite din hârtie roșie. Și fata alunecă pe spate, în lungul jgheabului, drept în groapă, împreună cu pălăria și oglinda.

Un flăcău a băut un pahar de rachiu. Atunci dracii îl coboară pe loc și pe el sub podeaua scenei.

În iad e zăpușeală, dracii sunt slăbănogi, fără putere. Se vede că sunt istoviți de munca lor, că-i enervează monotonia și lipsa ei vădită de utilitate și că de aceea nu-i prea menajează pe păcătoși, pe care-i zvârl în jgheab ca pe niște lemne de foc. Te uiți la ei și-ți vine să strigi:

— Ajunge cu prostiile! Faceți grevă, băieți!

O fată abia a furat câteva monede din punga interlocutorului său, că dracii se și răfuiesc cu ea, spre marea satisfacție a Satanei, care dă din picioare și chicotește mulțumit nevoie mare. Dracii se uită chiorâș la trândav și-i azvârl cu îndârjire în gura căscată a gropii pline de foc pe toți cei ce le cad în mână — veniți sau cu vreo treabă, sau din curiozitate pe la iad...

Publicul se uită grav și tăcut la caznele acestea. În sală e întuneric. Un flăcău zdravăn cu părul creț, îmbrăcat cu o haină de postav gros, ține o cuvântare cu voce de bas, arătând cu mâna spre scenă.

În cuvântarea sa, flăcăul susține că dacă oamenii nu vor să cadă în ghearele Satanei cu tricou roșu și picioarele strâmbe, nu trebuie să sărute fetele fără să se cunune cu ele, pentru că acestea ar putea să ajungă prostituate; să nu le săruti pe tinere fără binecuvântarea bisericii, deoarece s-ar putea ca din pricina asta să se nască băieței și fetețe; prostituatele nu trebuie să fure bani din buzunarele clienților lor, și toți oamenii, în general, nu trebuie să bea vin și alte lichide care trezesc patimile. Toți trebuie să se ducă la biserică, nu la cârciumă, pentru că asta-i mai folositor pentru suflet și costă mai puțin...

Flăcăul vorbește monoton, plictisitor. Nici el nu crede, pesemne, că trebuie să trăiești așa cum i s-a poruncit să propovăduiască.

Și fără să vrei, exclami, gândindu-te la patronii acestui fel de distracție pilduitoare pentru păcătoși:

— Domnilor! Dacă doriți ca morala să înrăurească într-adevăr sufletul omului — măcar cu puterea uleiului de ricin — atunci plătiți-i mai bine pe propovăduitorii acestei morale!

Ca încheiere a acestei povești de spaimă, din colțul peșterii se arată un înger atât de frumos, că te cuprinde scârba. Atârnă de o sârmă și străbate toată peștera pe sus, prin văzduh, în gură ca un fluier de lemn învelit în hârtie aurită. Satana, de cum îl zărește, se scufundă în groapă, ca un ghiborț, urmându-i pe păcătoși. Se aud trosnituri, pietrele de hârtie se prăvălesc unele peste altele, dracii aleargă bucuroși să se odihnească de atâta muncă, și cortina se lasă. Publicul se ridică și pleacă. Unii îndrăznesc să râdă, dar cei mai mulți sunt serioși și concentrați. Te pomenești că-și zic în gând:

— Dacă în iad e o mizerie ca asta, apoi chiar că nu merită să greșești...

Și pleacă mai departe. În clădirea de alături li se arată „Lumea de dincolo de mormânt”. E o instituție mare, tot din carton presat. Acolo se văd niște galerii de mine, prin care răătăcesc fără treabă și prost îmbrăcate sufletele morților. Poți să le faci cu ochiul, dar n-ai voie să le ciupești — așa e rânduiala.

Se vede că sufletelor morților le e tare urât în semiîntunericul labirintului subteran, printre pereții zgrunțuroși, improșcați cu o șuviță de aer umed. Unele dintre ele tușesc rău de tot, altele mestecă tutun în tăcere și scuipă saliva galbenă pe jos. Un suflet se sprijină în colț, de perete, fumând o țigară de foi...

Când treci pe lângă ele, se uită la tine cu o privire ștearsă și, strângându-și buzele, se zgribulesc și-și ascund mâinile în zdrențele lor de dincolo de mormânt. Se vede că sunt flămânde, bietele suflete, și multe dintre ele suferă de reumatism. Publicul le privește în tăcere, trăgând în plămâni aerul umed și adăpându-se cu o plictiseală urâtă, care înăbușă gândurile cum înăbușă o cârpă udă și murdară cărbunii pe stinse...

În altă clădire ți se arată cu plăcere „Potopul”, organizat, după cum se știe, întru pedepsirea păcatelor oamenilor...

★ ★ ★

Toate spectacolele din orașul acesta au un singur scop: să arate oamenilor cum vor fi pedepsiți după moarte pentru păcatele lor și să-i învețe să trăiască pe pământ în cumințenie și supunere față de legi...

Peste tot se propovăduiește același lucru:

— Nu e voie!

Pentru că cei mai mulți din mulțime sunt muncitori...

★ ★ ★

Dar trebuie să câștigi și bani, și în ungherele mai ferite ale orașului de lumină, ca pretutindeni pe pământ, dezmățul își râde disprețuitor de fățarnicie și minciună. Se înțelege că e tănuț, și fără doar și poate — plictisitor și urât, fiindcă și el „e pentru popor”. E organizat în chip de întreprindere aducătoare de venituri frumoase, ca un mijloc de a scoate din buzunarul omului tot câștigul lui, și ca o ființă ahtiată după aur, dezmățul apare de trei ori mai scârbos și mai mizerabil în această mocirlă a urâtului luminos...

Poporul se hrănește cu el...

Viciul curge ca un șuvoi printre cele două rânduri de case viu luminate, și casele îl înghit cu gurile lor flămânde. În dreapta, încearcă să-l înspăimânte cu grozăvia chinurilor veșnice, stăruind:

— Nu păcătui! E primejdios!

În stânga, femeile se învârtesc domol în ritmul dansului în spațioasa sală de dans, unde totul spune:

— Păcătuiește! E atât de plăcut...

Orbit de sclipirea luminilor, ademenit de luxul ieftin, dar strălucitor, beat de atâta zgomot, poporul, târât în dansul încet și apăsător al Urâtului, își poartă pașii cu voie bună, în stânga — spre păcat, în dreapta — spre casele unde i se propovăduiește sfințenia.

Rătăcirea aceasta lipsită de voință îl abrutizează în aceeași măsură, și e tot atât de avantajoasă pentru negustorii de morală pe cât e pentru vânzătorii de dezmăț.

Viața e organizată așa ca poporul să muncească șase zile pe săptămână, iar a șaptea să păcătuiască și să-și plătească păcatele, să se spovedească și să-și plătească spovedania — și asta-i tot!

★ ★ ★

Luminile șuieră ca sute de mii de șerpi îndârjiți, oamenii zumzăie fără vlagă, trist, ca roiurile negre de muște, învâlmășindu-se în plasa sclipitoare, fină, a păienjenisului clădirilor. Fără grabă, fără zâmbete pe obraji bine rași, ei se strecoară alene pe toate ușile, rămân multă vreme în fața cuștilor cu fiare, mestecă tutun și scuiță.

Într-o cușcă uriașă, un om mână niște tigri bengalezi cu împușcături de pistol și lovituri necruțătoare ale unui bici subțire. Frumoasele fiare, înnebunite de groază, orbite de lumini, asurzite de muzică și împușcături, aleargă turbate înăuntrul grătilor lor, rag, fornăie și ochii lor verzi scapără, buzele lor tremură, dezgolind cu mânie colții, și ba o labă, ba alta se ridică amenințătoare în văzduh. Însă omul trage drept între ochii lor, și pocnetul strident al cartușului orb, durerea tăioasă a loviturilor de bici, împinge trupul puternic, mlădios al fiarei, în colțul cuștii. Cuprins de tremurul revoltei, de

încrâncenarea mâniei celui mai tare, înăbușându-se în chinurile umilinței, fiara captivă amorțește o secundă acolo, și cu ochii înnebuniți se uită, se uită mereu, mișcându-și nervos coada ca de șarpe...

Trupul mlădios se încordează, prefăcându-se într-un ghem de mușchi, fiara tremură, gata să țâșnească în sus, să-și înfigă ghearele în carnea omului cu biciul, să-l sfâșie, să-l nimicească...

Picioarele ei dinapoi zvâcnesc ca un arc, gâtul i se întinde, iar în pupilele verzi se aprind scânteii de bucurie, roșii ca sângele.

Și în ele se înfig nenumăratele ace neascuțite ale privirilor inexpressive, reci, ale fețelor uniform gălbejite de dincolo de gratii, care pândesc, contopindu-se într-o singură pată de aramă spălăcită.

Înspăimântătoare prin nemișcarea ei de mort, fața mulțimii așteaptă — și ea dorește sânge, nu din răzbunare, ci doar din curiozitate, ca o jivină de mult împlânzită.

Tigrlul își trage capul între umeri, își deschide larg ochii a tristețe, și cu pas felin, unduios, se trage cu tot trupul înapoi, ca și cum blana lui, care ardea toată în focul răzbunării, ar fi fost stropită de o ploaie de gheață.

Omul trage cu pistolul, pocnește din bici, zbiară ca un nebun — în strigăte vrea să-și ascundă groaza nestăpânită în fața fiarei și teama supusă de a nu supăra jivina de dincolo de gratii, care admiră, calmă, salturile omului, așteptând cu încordare săritura fatală a fiarei. O așteaptă inconștient — în ea s-a trezit și palpită străvechiul instinct, ea vrea să vadă lupta, vrea să se lase cuprinsă de un dulce cutremur, când cele două trupuri se vor înlănțui, când sângele va țâșni, și pe podeaua cuștii va cădea, fumegând, trupul sfâșiat al omului și va răsună răget și țipăt...

Dar creierul jivinei este îmbibat de otrăvurile a fel de fel de opreliști și primejdii — dorind să vadă sânge, mulțimea se teme, dorește și nu dorește, și în această luptă tainică dinăuntrul ei, ea gustă o nespusă desfătare, ea — trăiește...

Omul a speriat toate fiarele, tigrii fug cu pași neauziți undeva, într-un colț al cuștii, iar el, transpirat și mulțumit că astăzi a mai rămas în viață, zâmbește cu buze palide, străduindu-se să le ascundă tremurul, și se pleacă dinaintea feței de aramă a mulțimii, se pleacă ca în fața unui idol.

Fața de aramă mugește, bate din palme și se desface în fărâme negre, risipindu-se prin toată mocirla Urâtului din jurul ei...

După ce s-au desfătat cu priveliștea întrecerii dintre om și fiare, jivinele pornesc în căutarea altei distracții. Iată circul. În mijlocul arenei rotunde, un om aruncă în aer, cu picioarele lui lungi, doi copii. Copiii zboară deasupra lui ca doi porumbei albi cu aripile frânte. Uneori ei cad de pe picioarele lui, și ridicându-se de la pământ, aruncă priviri temătoare spre fața răsturnată,

roșie de năvala sângelui, a tatălui sau stăpânului lor și din nou zboară prin aer. În jurul arenei s-au adunat o mulțime de oameni. Se uită. Și când vreunul din copii cade de pe picioarele omului, toate fețele acestea se înfioară a înșuflețire, așa cum se înfioară de vânt fața nemișcată, somnolentă a unei băltoace murdare.

Și te cuprinde dorul să vezi un om beat cu mutră veselă, care să meargă clătinându-se și înghiontind, să zbiere, să cânte, fericit că, uite, s-a îmbătat, și urează cu toată sinceritatea tuturor semenilor săi cumsecade să facă la fel...

Muzica răsună, sfâșiind văzduhul în bucăți. Orchestra e proastă, muzicanții au obosit, sunetele trompetelor se împleticesc, de parcă ar fi șchioape și n-ar putea să se rânduiască armonios, așa că aleargă în linie frântă, înghiontindu-se, luând-o unul înaintea altuia, încăleându-se. Și nu știu pentru ce imaginația îți reprezintă sunetul sub chipul unei bucăți de tablă, căreia i s-a dat o oarecare asemănare cu o față de om — are o crăpătură în locul gurii, alte două pentru ochi, încă una pentru nas, iar de o parte și de alta i s-au lipit două urechi albe și lungi. Un om agită bagheta deasupra capetelor muzicanților, care nu-l privesc; el apucă aceste bucăți de tablă de urechile ca niște mânere și le aruncă, nevăzute, în sus. Ele se ciocnesc unele de altele, aerul șuieră prin crăpăturile gurilor lor, și asta dă naștere muzicii, unei muzici din pricina căreia până și caii de circ, învățați cu toate, se feresc temători, mișcându-și nervos urechile, ca și cum ar vrea să scuture din ele sunetele ascuțite de tablă.

Muzica aceasta de cerșetori, destinată să-i desfete pe sclavi, dă naștere unor fantezii ciudate. Îmi vine poftă să smulg din mâna muzicantului trompeta cea mare și să suflu în ea din răputeri, să suflu îndelung, tare, cumplit, până când toți or s-o ia la goană, fugind din captivitate, goniți de grozăvia sunetului turbat...

În apropierea orchestrei e cușca cu urși. Unul din ei, gras, cafeniu, cu ochișori vicleni, stă în mijlocul cuștii și clatină ritmic din cap. Pesemne, gândește:

„Asta s-ar putea numi faptă inteligentă, numai dacă mi s-ar demonstra că ceea ce e aici s-a făcut dinadins, ca să orbească, să asurzească și să schilodească oamenii. Atunci, bineînțeles — scopul scuză mijloacele... Dar dacă oamenii cred într-adevăr că ce-i aici e amuzant, ei bine, atunci sunt convinși că și-au pierdut mințile!...”

Alți doi urși șed unul în fața celuilalt, ca și cum ar juca șah. Al patrulea strânge grijuliu paiele în colțul cuștii, tot agățându-se cu ghearele lui negre de grățiile cuștii. Fața lui exprimă o calmă dezamăgire. Se vede că nu mai așteaptă nimic de la viață și că are de gând să se culce...

Fiarele stârnesc o atenție încordată — privirile apoase ale oamenilor le urmăresc neîncetat, de parcă în mișcările puternice și libere ale frumoaselor

trupuri de lei și pantere ar căuta ceva de mult uitat. Oamenii stau în fața cuștilor și-și vâra bastoanele printre gratii, împungând fiarele în tăcere, de încercare, în burți, în șolduri — să vadă ce-o să se întâmple?

Fiarele, care n-au cunoscut încă firea oamenilor, se supără pe ei, izbesc gratiile cu labele și rag, căscând gurile ce tremură de mânie, ceea ce le place mult privitorilor. Apărați de gratiile de fier de loviturile fiarelor, convinși de lipsa primejdiei, oamenii se uită liniștiți în ochii înroșiți de furie și zâmbesc satisfăcuți. Însă cele mai multe dintre fiare nu reacționează față de oameni. Când capătă o lovitură de baston sau le ajunge un scuipat, ele se scoală agale, și fără să se uite la cel ce le-a jignit, se retrag în ungherul cel mai îndepărtat al cuștii. Acolo, în întuneric, stau întinse trupuri puternice, frumoase de lei, tigri, pantere și leopardzi, și în întuneric ard pupilele rotunde cu lumina verde a disprețului de oameni...

Iar aceștia, după ce se mai uită o dată la ele, pleacă spunând:

— Ce fiare plicticoase!

În fața orchestrei, care se străduiește din răspuțeri dinaintea intrării semi-circulare într-o gură neagră și larg căscată, înăuntrul căreia spătarele scaunelor seamănă cu niște șiruri de dinți — chiar în fața muzicanților se înalță un stâlp, iar pe stâlp, legate cu lanț subțire, două maimuțe — mama și copilul. Copilul s-a cuibărit la pieptul mamei, încrucișându-și pe spatele ei brațele lungi și subțiri cu degete mici. Mama îl strânge tare cu o mână, iar pe cealaltă o ține întinsă grijuliu înaintea, și degetele ei chircite nervos sunt gata să zgârie și să lovească. Ochii mamei sunt larg deschiși de încordare; în ei se vede limpede deznădejdea neputincioasă, durerea ascuțită pricinuită de așteptarea unei jigniri de neînlăturat, furie obosită și amărăciune fără margini. Puiul își lipește obrazul de pieptul ei, uitându-se chiorăș, cu groază încremenită, la oameni — se vede că chiar din prima zi a supt o dată cu laptele și groaza, din plin, iar această groază a înghețat în el pentru tot restul zilelor lui. Cu dinții mărunți și albi rânjiți, mama nu-și retrage nicio clipă brațul din jurul trupului drag, iar cu celălalt braț respinge neconținut bastoanele și umbrelele întinse spre ea de cei care se desfată cu chinurile ei.

Sunt mulți acești sălbatici de rasă albă, bărbați și femei cu gambete și pălării cu pene, și toți se desfată nespus, văzând cu câtă dibăcie maimuța-mamă își apără puiul, pentru ca loviturile să nu atingă trupul lui mititel...

Maimuța se învârtește cu repeziciune pe suprafața rotundă, abia cât o farfurie de mare, în primejdie să cadă în fiecare clipă sub picioarele spectatorilor și respinge neobosită orice încercare să se apropie de puiul ei. Uneori nu izbuteste să pareze lovitura și atunci scâncește jalnic. Mâna ei se învârte

mereu în jur, ca un bici, însă spectatorii sunt atât de mulți, și fiecare dintre ei dorește cu atâta nesaț să lovească, să tragă maimuța de coadă, de lanțul de la gâtul ei! Maimuța nu mai prididește. Și ochii îi clilesc jalnic, iar în jurul gurii ei se sapă ca niște raze cutele suferinței și ale amărăciunii.

Brațele puiului îi apasă pieptul; el s-a lipit atât de strâns de dânsa, încât degetele aproape că nu i se mai văd din blana fină de pe trupul mamei. Își ține ochii ațintiți neconținut pe petele galbene ale fețelor, în ochii tulburi ai oamenilor, cărora groaza lui de ei le oferă o mică plăcere...

Uneori, unul dintre muzicanți îndreaptă stupida gură de aramă a trompetei sale spre maimuță și o îneacă într-un șuvoi de sunete asurzitoare. Maimuța se ghemuiește, își rânjește colții și se uită cu o privire pătrunzătoare la făptaș...

Publicul râde și dă din cap aprobator spre muzicant, care, încântat, peste un minut repetă pozna.

Se află și femei printre spectatori, și unele dintre ele sunt, probabil, mame. Dar niciuna nu rostește vreun cuvânt împotriva acestei răutăcioase distracții. Toți sunt mulțumiți...

Ba câte o pereche de ochi o vezi gata să crape de încordarea cu care admiră chinurile mamei și groaza nebună a copilului.

Lângă orchestră e cușca elefantului. Acesta e un domn în vârstă cu creștetul chel, lucios. Își vâra trompa printre gratii și o clatină grav, cercetând publicul. Și se gândește, ca un animal inteligent și blând ce e:

„Fără îndoială că pleava asta adusă aici de vântul murdar al propriei ei plictiseli e în stare să-și bată joc chiar și de profeții ei — după cum am auzit de la bătrânii noștri elefanți. Dar, oricum, mi-e milă de maimuță... Am mai auzit că oamenii, întocmai ca șacalii și hienele, se sfâșie uneori între ei, dar ce-i folosește asta maimuței? Nu, nu-i folosește la nimic!...”

Te uiți la perechea asta de ochi, în care tremură durerea mamei, neputințioasă de a-și apăra puiul, și la ochii puiului în care a încremenit o groază adâncă, înghețată în fața omului; te uiți la oamenii în stare să se desfete cu chinurile unei ființe vii, și adresându-te în gând maimuței, îi spui:

„Biet animal! Iartă-i! Cu timpul, vor fi mai buni...”

Desigur că asta-i caraghios, o prostie. Și mai ales, fără rost. Nu-i de închipuit că ar putea să existe o asemenea mamă care să poată să-i ierte pe chinătorii copilului ei. Eu cred că nici printre câini nu găsești așa ceva... Poate doar printre porci...

★ ★ ★

Da...

Așadar, când se lasă noaptea, pe fața oceanului se aprinde fără veste, într-o mare de lumini, un oraș de basm, un oraș aerian. Și fără să se pre-

facă în cenușă, arde multă vreme pe fundalul întunecat al cerului nopții, răsfrângându-și splendoarea în sclipirea largă a valurilor oceanului.

Prin păienjenişul strălucitor al clădirilor sale aeriene se târăsc plictisiți zeci de mii de oameni cenușii, cu ochi spălăciți, întocmai ca păduchii prin zdrențele cerșetorului.

Lacomii și plini de mizerie, ei își expun goliciunea respingătoare a minciunii lor, naivitatea vicleniei, fățarnicia și nesățioasa forță a lăcomiei lor. Sclipirea rece a luminii moarte dezvăluie, în toate, sărăcia minții, și ea, lăfăindu-se triumfătoare, e stăpână peste toate și tot ce înconjoară oamenii...

Dar oamenii sunt orbiți cu multă grijă, ei sorb cu încântare, muți, veninul vâscos care le otrăvește sufletul.

Urâtul, sufocat de agonia propriei neputințe, se învârteste în dănțuire trândavă.

Un lucru e totuși bun în acest oraș al luminii — aici poți să-ți adăpi atât de îndestulător sufletul cu ura împotriva forței prostiei, încât ura aceasta să-ți ajungă până la mormânt...

2 Răspuns la ancheta unei reviste americane

Mă întrebați dacă țara mea urăște America și ce cred eu despre civilizația americană.

Chiar și numai faptul că e posibil să se formuleze astfel de întrebări, ba chiar și felul în care se formulează, este anormal, exagerat și umilitor, după tipicul american. Nu-mi pot închipui un european care să pună întrebări de felul acesta doar ca să „facă bani”. Îngăduiți-mi să vă spun că la prima dumneavoastră întrebare, ca și la oricare alta, nu am dreptul să răspund în numele celor 150 de milioane de cetățeni ai țării mele, fiindcă nu am posibilitatea să întreb pe fiecare în parte ce părere are despre dumneavoastră.

Socot că nici chiar în țările al căror sânge este transformat de capitaliștii dumneavoastră în dolari — ca de pildă, insulele Filipine, republicile Americii de Sud sau China — și nici printre cei 10 milioane de oameni de culoare din SUA — nu se va găsi măcar un singur om cu judecată care să-și aroge dreptul să vă spună în numele poporului său:

„Da, țara mea, poporul meu urăște America, întregul ei popor, pe muncitori, ca și pe miliardari, pe oamenii de culoare, ca și pe albi; urăște femeile și copiii, câmpiile, râurile, pădurile, animalele și păsările, trecutul și prezentul țării dumneavoastră, știința și pe oamenii ei de știință, tehnica ei admirabilă, pe Edison și Luther Burbank, pe Edgar Poe, Walt Whitman, Washington și Lincoln, pe T. Dreiser, E. O'Neill, Sherwood Anderson, pe toți artiștii ta-

lentați și pe minunatul romancier Bret Harte, părintele spiritual al lui Jack London, urăște pe Thoreau, pe Emerson, tot ceea ce înseamnă Statele Unite ale Americii și pe toți locuitorii acestor state.”

Nădăjduiesc că nu vă așteptați să se poată găsi un idiot care să răspundă la întrebarea dumneavoastră într-un chip atât de nesăbuit, cu atâta ură față de oameni și de cultură.

Este însă neîndoios că ceea ce dumneavoastră numiți „civilizație americană” nu trezește — și nu poate să-mi trezească — nicio simpatie. Cred că dumneavoastră aveți cea mai hidoasă civilizație de pe planeta noastră, fiindcă ea a hipertrofiat toate felurile și rușinoasele anomalii ale civilizației europene. Europa este și ea destul de tragic pervertită de cinismul structurii sale de clasă. Totuși, în Europa nu este încă posibilă apariția unui fenomen atât de dăunător și de absurd ca miliardarii și milionarii dumneavoastră, care dăruiesc țării voastre degenerați. Fără îndoială că vă amintiți de asasinatul din Boston, săvârșit de doi băieți bogați, care l-au ucis pe un al treilea numai și numai din curiozitate. Dar câte asemenea crime nu se comit la dumneavoastră din „snobism”, din curiozitate? Și Europa se poate lăuda cu lipsa de drepturi și de apărare a cetățenilor ei, totuși, ea nu a ajuns încă la o rușine atât de mare cum a fost asasinarea lui Sacco și Vanzetti. În Franța a existat un „caz Dreyfus”, și e foarte rușinos, dar în Franța, în apărarea nevinovatului s-au ridicat Émile Zola și Anatole France și au izbutit să atragă de partea lor mii de oameni. După război, și în Germania apăruse o asociație de ucigași în genul Ku Klux Klan-ului, dar ucigașii au fost prinși și judecați — ceea ce la dumneavoastră nu se obișnuiește. Ku Klux Klan-ul omoară, își bate joc cu cinism de oamenii de culoare și de femei, fără să sufere vreo pedeapsă — după cum nu sunt pedepsiți nici guvernatorii statelor care reprimă muncitorii socialiști din America de Nord.

În Europa nu există un fenomen atât de respingător ca persecuția „oamenilor de culoare”, deși ea suferă de o altă boală rușinoasă — antisemitismul, care a contaminat, de altfel, și America.

Criminalitatea este și în Europa în creștere treptată, cu toate acestea — judecând chiar după ziarele dumneavoastră — nu a ajuns încă să egaleze Chicago, unde, în afară de bandiții de la bursă și de la bănci, își fac de cap nestingheriți și bandiții înarmați cu bombe și revolve. În Europa nu sunt cu puțință nici luptele provocate la dumneavoastră de prohibiție, după cum de neconceput ar fi un primar de oraș care să ardă în public cărțile clasicilor englezi, așa cum a făcut primarul orașului Chicago.

Nu cred că Bernard Shaw ar fi fost îndreptățit să răspundă atât de sarcastic la invitația de a vizita orice altă țară, cum a răspuns la invitația redactorului revistei The Nation, O.H. Willard, de a vizita America.

Capitaliștii din toate țările sunt o tagmă la fel de dezgustătoare și inumană, dar capitaliștii dumneavoastră sunt și mai răi decât ceilalți — după cât se pare, sunt și mai prostește ahtiați după bani; și, fiindcă veni vorba, cuvântul „businessman” eu îl tălmăcesc pentru mine prin cuvântul „maniac”.

Gândiți-vă numai cât este de absurd și de rușinos faptul că minunata noastră planetă, pe care am învățat cu atâta trudă s-o împodobim și s-o îmbogățim, aproape tot pământul nostru se află în mâinile hrăpărețe ale unei tagme de nulități, care, în afară de bani, nu știu să facă nimic. Acești oameni mărginiți transformă minunata forță creatoare — sângele și creierul savanților, al tehnicienilor, al poezilor și muncitorilor, care făuresc cultura, această a doua noastră natură — în disculețe galbene, metalice, și în fâșiile înguste de hârtie ale cecurilor.

Ce creează capitaliștii în afară de bani? Pesimism, invidie, lăcomie și ură — ură care îi va nimici inevitabil, dar care, odată cu ei, prin explozia ce o va produce, va nimici și o mulțime de valori culturale. Civilizația dumneavoastră, hipertrofiată morbid, vă amenință cu cele mai mari tragedii.

În ceea ce mă privește, rămân, desigur, la părerea că adevărata civilizație și dezvoltarea rapidă a culturii nu sunt cu puțință decât acolo unde puterea politică aparține poporului muncitor, și nu paraziților care trăiesc pe seama muncii altora. Iar eu vă sfătuiesc, desigur, să-i declarați pe capitaliști drept un grup de oameni periculoși pentru societate, să le confiscați averile în folosul statului și să-i mutați pe o insulă din mijlocul oceanului, unde n-au decât să moară în pace. Ar fi o soluție cât se poate de umană a problemei sociale și conformă întru totul cu spiritul „idealismului american”, care nu este altceva decât un foarte naiv optimism al unor oameni încă netrecuți prin dramele și tragediile denumite îndeobște „istoria popoarelor”.

